

Implicațiile echității de gen în construcția statului bunăstării

Abstract: *The academic community suggests that there are multiple variations of the welfare state depending on its specific political and socio-economic background. Considered a “novelty” of both modernity and capitalism (hence the term welfare capitalism), its main end goal is generally considered to be the just redistribution of wealth to the most disadvantaged and/or marginalized citizens via social policy, which can translate into retirement schemes, social and healthcare insurance, maternal leave plans, employment policies and so forth. Feminist theory tries to analyze and emphasize the interaction between the public and private spheres, both being directly affected by the market and the state’s intervention upon it. This article sets out a brief historical account on the emergence of the concept of welfare state, which is then followed by a review of the main currents of thought and contentions within feminist literature on this topic. The main research question I am trying to address here is the following: Is the welfare state an effective device of diminishing gender inequality and its inherent issues such as the feminization of poverty or the double burden? At the same time, can it be used as an instrument to balance the gender hierarchy?*

Keywords: *welfare state, gender equality, market forces, division of labour*

I. Context istoric – Raportul Beveridge

Conceptul de „stat al bunăstării” a început să capete contur începând din perioada postbelică, când pagubele și cheltuielile uriașe ale războiului, în combinație cu climatul economic determinat de Marea Criză Economică din 1929, schimbaseră așteptările cetățenilor din partea statului modern, care doreau un mai mare grad de securitate socială. Un exemplu timpuriu se regăsește în Germania, prin pachetul de politici sociale din timpul lui Bismarck între 1883–1889, care imple-

mentase sisteme de pensii și asigurare medicală (Judt, 2005:72), însă, relevant mai ales dintr-o perspectivă de gen, este exemplul Raportului Beveridge din 1942, fundamentul direcției politice a Partidului Laburist din Marea Britanie. Printre cele mai importante măsuri menționate în acest document se regăsesc: sistem național de sănătate, sistem de pensii eta-

tizat, alocații pentru familii și politici de ocupare a forței de muncă. La adresa acestui raport au apărut critici aspre din partea feministelor venite din rândul clasei muncitoare, acesta acuzând prezumțiile patriarhale și discriminatorii care întăreau și mai mult ideea de dependență economică față de soț și de trecere a femeilor în categoria cetățenilor de rang secund (Blackburn, 1995:371), aspect ce contravine presupusei imparțialități a statului bunăstării, aceea de a oferi sprijin tuturor prin redistribuirea resurselor, indiferent de variabila de gen. Or, acest prin-

Alexandru Tudorache

Facultatea de Științe Politice,
Școala Națională de Studii
Politice și Administrative,
alexandru.tudorache.15@politice.ro

cipiu este subminat de decizia lui Beveridge de a determina femeile să plătească mai puține contribuții la asigurări, dar să primească și mai puțin din beneficiile aferente, și a așteptărilor sale ca femeile să renunțe la aceste beneficii în favoarea „zestrei” primite în urma căsătoriei, consecința cea mai dăunătoare ca rezultat al combinației acestor două circumstanțe, similar unui cerc vicios, este că, în cazul în care ar fi rămas mame singure, singurul lor sprijin vine din partea aceluiași stat care le-a îngădit în primă instanță din dreptul la contribuție și beneficiu. În ciuda celor enumerate, bărbații erau și ei supuși unor standarde rigide de calificare pentru ajutor social, care era acordat timp de un an (mai târziu 6 luni), Beveridge el însuși asumând că cei care vor găsi mijloace să evite prestarea muncii vor fi bărbații, mai mult, existau disensiuni între diversele grupări feministe (feminism libertarian, liberal, socialist, radical, negru ș.a.m.d) care criticau acest raport, dar din unghiuri diferite în funcție de ideologia proprie.

II. Noțiuni teoretice – clivajul stat/piață

Din cauza acestei lipse de consens între curentele feministe, prerogativele și obiectivele specifice pe care statul bunăstării trebuie să le aplice întâmpină dificultăți conceptuale care automat afectează și universalitatea sa, caracteristică despre care este rezonabil să presupunem că este dezirabilă atunci când considerăm scopul general menționat în începutul articolului. Este nevoie, deci, de o claritate conceptuală sporită. Dezbaterea asupra rolului femeilor în construcția statului bunăstării este împărțită astfel: pe de-o parte, statul este văzut ca o structură patriarhală care nu diminuează din problemele deja existente ale femeilor, plecând de la premisa că familiile sunt formate pe baza modelului tradițional de *breadwinner male* salariat și o soție care prestează muncă domestică neremunerată; pe de cealaltă parte, accentul se pune pe femeie ca actor social și impactul pe care îl are asupra structurii, Misra & Akins (1998) propun o abordare mai diversificată care să ia în calcul alte variabile adiacente statutului de femeie, precum clasa, rasa, sau etnia, în încercarea de a găsi un teren comun pentru abordările scindate, evidențiând eforturile individuale și colective ale femeilor și aportul lor în interiorul statului bunăstării.

Esping-Andersen (1990) se distanțează de termenul generic de *welfare state* - care de cele mai multe ori face trimitere la politicile sociale de ameliorare - în favoarea folosirii termenului de *welfare state regime*, în încercarea de a evidenția importanța și totodată complexitatea relației dintre stat și piață. Astfel, Esping-Andersen distinge între trei ideal-tipuri de stat al bunăstării: liberal, conservator, social-democratic, toate fiind circumscrise dihotomiei structuralism-instituționalism, cele două abordări rivale în a explica relația dintre stat și piață. În timp ce structuralismul reprezintă o viziune holistă asupra sistemului social, susținând ideea de liberalism *laissez-faire*, automat presupunând și neimplicarea statului în mecanismele pieței, abordarea instituționalistă propune tocmai opusul – statul și piața sunt inseparabile, în caz contrar, apar efecte nocive asupra societății. Criteriul principal după care eficiența unui asemenea stat poate fi măsurată este capacitatea acestuia de a permite tuturor cetățenilor să se bucure de un standard decent de trai, indiferent de constrângerile forțelor de piață. Vorbim aici despre procesul de “decomodificare”, prin care fiecărui individ îi este asigurat minimul necesar traiului în raport de independență cu piața, pe considerente de drept. Briggs (1961:28) propune următoarele caracteristici ca fiind indispensabile statului bunăstării: salariu minim pe economie garantat indiferent de valoarea individuală pe piața muncii; securitate socială în fața

potențialelor probleme (*social contingencies*) pe viitor indiferent de statut sau clasă, și standardele serviciilor sociale să fie echitabile pentru toți.

Problema ridicată de către feministe cu privire la tipologia lui Esping-Andersen este că premisa “decomodificării” este genizată deoarece asumă de la bun început că beneficiarul acestor politici sociale este un bărbat. Acest proces de “liberalizare” a individului în raport cu piața muncii poate determina o lipsă de atenție a ceea ce se întâmplă în sfera privată, mai specific, în interiorul familiei care, conform lui Oakley (1986) și Kolberg (1991), reprezintă, istoric, cea mai mare “sursă de bunăstare”, și - precum în cazul unor state ca Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Germania, Franța sau Austria (reprezentante ale modelului conservator al statului bunăstării) – reprezintă mijlocul principal de distribuție a bunăstării. Astfel, munca domestică neplătită devine o constrângere pentru femei, în favoarea bărbaților care se bucură de o mobilitate socială sporită, determinându-le pe femei să devină “dependente de bunăstare”, adică de modelul *male breadwinner* și diviziunea muncii aferentă. Condițiile de calificare pentru beneficierea de politici sociale sunt mai aspre în cazul femeilor din cauza unei anumite stratificări a beneficiilor, prezentă îndeosebi în Statele Unite, având: beneficii bazate pe asigurare socială (*insurance-based benefits*, considerate de prim rang și de care bărbații se bucură cel mai mult datorită mobilității pe piața muncii); și beneficii bazate pe asistență socială (*assistance-based benefits*) specifice mamelor (Nelson, 1990). Orloff (1993:66) propune două variabile utile unei analize genizate a statului bunăstării și a procesului de decomodificare: accesul la munca plătită, și capacitatea de a întemeia și întreține o gospodărie autonomă – “the ability of those who do most of the domestic and caring work – almost all women – to form and maintain autonomous households, that is, to survive and support their children without having to marry to gain access to breadwinners’s income.”. Tot în acest sens, Molyneux (1985) distinge între două tipuri de interese de gen: interese practice de gen, cu scopul de a îmbunătăți situația materială atât a femeilor cât și a bărbaților fără a modifica ierarhia de gen; și interese strategice gen, cu scopul de a modifica respectiva ierarhie. Statul bunăstării pare să nu satisfacă niciunul dintre aceste criterii prea bine, din cauza relației de dependență descrise mai sus și a prevalenței modelului *male breadwinner*, încurajând independența bărbatului pe piața muncii și subordonarea în spațiul privat a femeii. Un argument poate fi, desigur, că odată ce statutul femeilor pe piața muncii este adus cel puțin pe picior de egalitate cu cel al bărbaților, ne putem aștepta ca ierarhia de gen să fie mai flexibilă datorită noilor condiții economice, însă tot la fel de mult ne putem aștepta la consecințe nedorite pe plan economic, referindu-mă aici la exemplul reformelor Hartz din Germania, care au propus instituirea unor “mini-slujbe” în cadrul muncii domestice, cu avantajul că erau parțial scutite de taxe și contribuții sociale, dar care au determinat un deficit bugetar de până la 1 miliard de euro (Rubery et al, 2003c).

Printr-o viziune pluralistă asupra echității de gen care dorește o reinterpretare a dihotomiei egalitate-diferență (“a plurality of distinct normative principles”), Fraser (1994) trasează la nivel teoretic potențiale direcții ale statului bunăstării post-industrial și ierarhiei de gen în *After the Family Wage: Gender Equity and the Welfare State*. Fraser propune în acest sens două ideal-tipuri: modelul *universal breadwinner*, specific Statelor Unite, prin care se urmărește implementarea unor politici de angajare care să favorizeze accesul femeilor pe piața muncii; și modelul *caregiver parity*, practicat în preponderență de statele Europei de Vest, care susține că echitatea de gen poate fi realizată prin distribuția simetrică a responsabilităților domestice între femei și bărbați. Aceste două modele sunt conceptualizate prin prisma a 4 principii normative care compun echitatea de gen:

1. Principiul anti-sărăciei: presupune stoparea riscului de sărăcie în rândul femeilor, precum în cazul familiilor monoparentale cu mame singure.

2. Principiul anti-exploatării: este în strânsă legătură cu conceptul de decomodificare, de a proteja femeile de a deveni dependente de forțele pieței sau soți abuzivi.

3. Principiul anti-marginalizării: un stat al bunăstării care satisface primele două principii poate în continuare să tolereze excluziunea socială, prin reducerea prezenței femeilor în politică sau activitățile societății civile, deci, în sfera publică, circumscriindu-le mai degrabă în sfera privată.

4. Principiul anti-androcentrismului: este similar cu noțiunea de interese strategice de gen a lui Molyneux, acest concept vizând ierarhia de gen și restructurarea normelor de gen interiorizate atât de femei cât și de bărbați.

Aceste principii doresc să asigure egalitatea pe trei planuri majore:

1. Egalitate de venit – ce presupune înlăturarea discrepantei genizate de venit.

2. Egalitate de timp liber (*leisure time*) – are în vedere o distribuție echilibrată a îndatoririlor în sfera privată și publică.

3. Egalitate de respect - urmărește renunțarea la viziunea patriarhală a obiectificării femeii și stereotipurilor/normelor restrictive de gen. Însă, miza cea mare a atingerii acestui obiectiv prezintă o anevoioasă dependență de cale formată între aceste principii, deoarece, cel puțin ipotetic vorbind, ordinea implementării lor propriu-zise prin intermediul statului va influența rezultatul în măsura în care aceste trei tipuri de egalitate coexistă ierarhic și concurențial din cauza costurilor financiare și sociale pe care le presupun. Această idee este evidențiată de către Esping-Andersen în *Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women's New Roles* (2009), denumind-o “revoluție incompletă”, argumentând că incluziunea echitabilă a femeilor pe piața muncii este doar un prim pas în atingerea obiectivului echității de gen, deoarece “diferențele de clasă” în ceea ce privește statutul marital, fertilitatea, divorțul, locul pe piața muncii și “tiparele de producție domestică” (2009:172) nu vor fi înlăturate dată fiind premisa economică a intervenției statului.

Modelul *universal breadwinner* pune foarte mult accent pe munca prestată în sectorul public în detrimentul celei domestice, pentru a le capacita pe femei să fie independente financiar față de bărbați. Deși satisface principiile egalității de venit, anti-sărăciei și anti-exploatării, egalitatea de timp liber are de suferit din cauza accentului pus pe piața muncii în detrimentul vieții și muncii domestice, cât și principiul anti-androcentrismului și egalității de respect deoarece forțează oarecum includerea femeilor în sfera publică tradițional masculină. Așadar, avem de-a face cu o viziune egalitariană de tipul F=B. Problema cea mai pregnantă în această situație este dezbaterea încă nesoluționată și esențialmente normativă cu privire la remunerarea muncii domestice prestată predominant de către femei. Diferența de plată dintre sexe poate fi gândită ca o consecință a lipsei de reconciliere dintre cariera profesională și munca domestică (dubla zi de muncă), un consens existând în ceea ce privește efectele pozitive asupra bunăstării economice a muncii casnice (gătit, spălat, curățenie, îngrijirea copiilor ș.a.m.d), chiar dacă există domenii unde femeile câștigă anual mai mult decât bărbații (Smith & Bettio, 2008). În medie, femeile petrec de două ori mai mult timp ocupându-se de munca domestică și de patru ori mai mult îngrijind copiii (Duflo, 2012). Calitatea vieții de familie ar fi crescută considerabil dacă ar exista o diviziune echitabilă a muncii în interiorul gospodăriei prin inter-

mediul unor politici de reconciliere (cum am avut în România, ca exemplu, proiectul ACCES în cadrul POSDRU/144/6.3/S/128613), ca alternativă la clasicul model al bărbatului *breadwinner* – cel care aduce venitul gospodăriei. Aceste politici presupun soluții practice precum concedii plătite de creștere a copilului, sistem flexibil de creșe și grădinițe, mai multă flexibilitate în orarul de lucru sau reducerea acestuia unde este cazul.

Modelul *caregiver parity*, în schimb, urmărește remunerarea muncii informale domestice (în combinație cu locuri de muncă part-time pentru a garanta flexibilitate) pentru a le permite femeilor să se întrețină singure, aducând, astfel, acest tip de muncă la aproximativ același nivel cu munca din sectorul public, cum autoarea însăși afirmă: “the aim is not to make women’s lives the same as men’s, but rather to *make difference costless*” (Fraser, 1990:606). Se dorește un program flexibil de muncă pentru ca femeile să se poată ocupa fără piedici și de munca din spațiul privat, tranziția bruscă dintre sfera publică și cea privată trebuie să fie relativ fără costuri financiare. Acest model are cel mai mult de suferit din cauza randamentului nedezirabil al egalității de venit și principiului anti-marginalizării, deoarece familiile cu doi membri vor tinde să păstreze diviziunea clasică a muncii pentru a maximiza beneficiile economice, drept consecință munca domestică revenind predominant tot femeilor, fapt ce va întări și mai mult normele tradiționale de gen față de care principiul anti-marginalizării se opune. Așadar, acest model este cel mai “îndrăzneț” deoarece presupune o imensă restructurare a pieței muncii și politicilor statului pentru a particulariza experiența femeilor, de a o separa de cea a bărbaților și de a spori prezența lor în sfera publică (prin urmare, F=non-B).

III. Concluzii

După cum putem observa, statul bunăstării se bazează pe o legislație care menține în continuare un grad de dependență al femeii față de bărbat, Holter (1984) considerându-l ca o tranziție de la dependența privată la dependența publică, o extindere a patriarhatului, deși nu putem ignora că s-au realizat multe eforturi în vederea echității de gen (ca în cazul Suediei, de exemplu, cabinetul Löfven declarându-se feminist). Construcția unui stat al bunăstării care să ia în considerare și să contribuie activ la îmbunătățirea condiției dezavantajate a femeilor este îngreunată de către bine-știutul clivaj al sferei private/sferei publice, peste care intervine dezbateră aprinsă dintre egalitarism și esențialism și “conflictul” constant dintre stat și forțele pieței. De asemenea, în contextul globalizării, datorită creșterii competitivității, discriminarea de gen în ceea ce privește plata devine o „risipă”, o alegere păguboasă din punct de vedere al raportului cost-beneficiu, ceea ce determină pierderi economice de partea angajatorilor și firmelor (Becker 1971), cât și a PIB-ului, din perspectivă macroeconomică. Teoria feministă, la momentul actual, nu poate ajunge la un consens din cauza mișcărilor diverse ce abordează variabila de gen și societatea per ansamblu din unghiuri diferite, îndeosebi în contextul în care feminismul (atât ca ideologie cât și ca mișcare socială) este văzut ca o priorizare nejustificată sau nenecesară (the politics of delay) a intereselor politice pe agenda publică. Însă un lucru este sigur, că un stat al bunăstării universalist și just nu poate fi complet și integrat dacă nu consideră echitatea de gen printre punctele de plecare prioritare.

Referințe

- Becker, Gary S. (1971). "The Economics of Discrimination". *University of Chicago Press*
- Blackburn, Sheila (1995). "How useful are feminist theories of the welfare state?". *Women's History Review*, 4:3, 369-394.
- Briggs, Asa (1961). "The Welfare State in Historical Perspective". *European Journal of Sociology*, pp. 221-258.
- Dufló, Esther. 2012. "Women Empowerment and Economic Development". *Journal of Economic Literature*, 50(4): 1051-79.
- Esping-Andersen, Gosta (1990). "The Three Worlds of Welfare Capitalism". *Polity Press*, pp. 1-30.
- Esping-Andersen, Gosta (2009). "Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women's New Roles". *Polity Press*.
- Fraser, Nancy (1994). "After The Family Wage: Gender Equity and the Welfare State". *Sage Publications Inc.*, Political Theory, Vol. 22 No. 4, November 1994, pp. 591-618.
- Judt, Tony (2005). "Postwar: A History Of Europe Since 1945". *The Penguin Press*, pp. 63-80.
- Lewis, Jane (1997). "Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts". *Oxford University Press*, pp. 161-177.
- Misra & Akins (1998). "The Welfare State and Women: Structure, Agency, and Diversity". *Oxford University Press*, pp. 260-285.
- Orloff, Ann (1996). "Gender in the Welfare State". *Annual Review of Sociology*, Vol. 22 (1996), pp. 51-78, accesat la data de 14-05-2017 9:59 UTC.